

De bloeiende stad

Josie Dubbeldam

Toverstokje

Jaren geleden was ik op het Deense eiland Ærø. Het is een eiland vol met lieflijke huisjes met naast elk huisje een of meer stokrozen. Fier en vol kleurenpracht stonden ze als wachters naast de ramen en deuren. Waar in de dorpen de stokrozen werkelijk huis aan huis stonden was het effect mogelijk nog spectaculairder. Ik kreeg het gevoel in een droom terecht gekomen te zijn, waar de huizen zelf tot leven gekomen waren en bloemen voortbrachten. Dat droomgevoel heb ik sindsdien altijd weer als ik een stokroos zie. Het is daarom ook niet vreemd dat juist Hans Christiaan Andersen de stokrozen noemt als hij een typisch Deens boerenhuis beschrijft. In een dergelijk landschap worden sprookjes geboren. Later kwam ik vaker mensen tegen die door het toverstokje van de stokroos aangeraakt waren. Misschien is dat omdat de planten net zo groot zijn als wij mensen of zelfs groter. Als wij langs ze lopen, lijken ze ons op ooghoogte aan te kijken met bloemen groter dan ogen. Dat effect wordt nog versterkt doordat ze vaak zo pal tegen onze woonhuizen opstaan. Het is dan net alsof we ze ontmoeten, alsof we in een spiegel kijken en daar geconfronteerd worden met ons plantaardige alter ego. Zoiets schept een band. Later ben ik me verder in de stokroos gaan verdiepen. Ik plantte ze in mijn geveltuintje in de stad, kweekte en verkocht ze op de jaarlijkse geveltuindag in Amsterdam. Overal en nergens verzamelde ik zaadjes en maakte ik fo-

Stokrozen in Faborg (Denemarken)

Foto: Josie Dubbeldam

to's. Ondertussen heb ik flink wat ervaring opgebouwd en ben ik sinds een jaar begonnen met een project dat ik 'Amsterdam Stokrozenstad' gedoopt heb.

Op onderzoek

Om te kijken hoe de Denen met hun stokrozen omgaan, ben ik weer naar Denemarken getogen. Als Andersen ze al noemt gaat hun stokroos-traditie op zijn minst twee eeuwen terug. Langs de Deense huizen loopt altijd een smalle strook, die gevuld is met grind of met zwerfkeien. Hiertussen staan de stokrozen, die zich in de ruimtes tussen de zwerfkeien uitzaaien. Stokrozen die in de volle grond geplant zijn zie je vrijwel niet. Bij een straatopbreking zag ik dat de grond onder de straten vrij puinig was. De huisjes zijn vaak met kalk ingesmeerd. Na de bloei trappen ze de stokrozen domweg om, wat soms wat cru overkomt. Als je er naar gaat kijken waar een stokroos behoefte aan heeft, klopt die behandeling. Dat omtrappen komt wat onsympatiek over, maar op die manier krijgen de zaailingen en de

grondscheuten meer zonlicht. Zo kunnen ze voor het volgende jaar voldoende kracht opdoen. De wortel beschadig je er niet mee, want die zit veilig tussen de stenen verborgen. De stokroos heeft net als zijn familielid de heemst een vlezig wortel waar hij veel energie in kan opslaan. Anders dan bij de heemst is de wortel van de stokroos nogal gevoelig voor vocht.

Hij rot nogal snel weg als het vocht te lang blijft staan. Waarschijnlijk wordt hij aangetast door bacteriën die van een zuur klimaat houden. Zo'n stenige ondergrond vol met kalk en puin is dus ideaal. Als de zon op de stenen schijnt, worden ze warm, waardoor het vocht eerder verdwijnt. Als het hard vriest, vriest de wortel kapot. Bij harde wind waaien de bloemstengels om. Doordat hij zijn wortels onder de stenen heeft en zo dicht tegen de gevel van een huis staat zal dat allemaal niet zo gauw gebeuren.

Geen stoepje te klein

Daarom zijn stokrozen ideaal als je een stenige stad wat wilt opfleuren. Geen stoepje is te klein om ergens tussen een kier een stokroos te herbergen. Hoewel de zandige ondergrond in beginsel te weinig voedselrijk is voor de stokroos is dat in een grote stad geen probleem omdat honden de nodige bemesting leveren. Afgezien van het terugsnijden na de bloei en het opbinden als ze te hoog worden, behoeven ze heel weinig zorg. Vandalisme is er natuurlijk altijd, maar als je stokroos in juli geplukt wordt door een dronken cafégangster,

Stokrozen in Amsterdam (Weesperzijde) Foto: Josie Dubbeldam

heb je soms laat in de herfst nog een tweede bloei.

Stokroosvirus

In Amsterdam zie je de laatste jaren steeds meer stokrozen. Soms staan ze zelfs bijna huis aan huis zoals aan de Weesperzijde en op de Lauriergracht. Het stokroosvirus heeft kennelijk bij verscheidene Amsterdammers toegeslagen. Zelfs in de nauwste straatjes in de Jordaan doen ze het goed. Het maakt eigenlijk niet zo veel uit tegen wat voor soort gevel ze staan. Op een noordgevel bloeien ze gewoon iets later in het jaar. Er is altijd wel een stuk van de dag, dat de zon de straat in schijnt. In zo'n warme zomer als het afgelopen jaar lijken de planten op een noordgevel zelfs in het voordeel te zijn omdat ze iets minder hoge temperaturen hoeven te verdragen. Ook lijken ze minder last van roest te hebben. Ook in andere landen is de stokroos al heel lang populair, vooral in streken waar de twintigste eeuwse bebouwing nog niet zo de overhand heeft. Als ik naar televisieuitzendingen over Kosovo kijk, zie ik stokrozen langs de gebombardeerde huizen. In een Engelse cottage tuin ontbreekt hij eigenlijk nooit. In dorpjes op het Spaanse, Italiaanse en Franse of Poolse platteland kom je ze ook tegen. Zo heb ik vernomen dat het oude Franse stadje Telfort er zelfs een deel van zijn toeristenindustrie op laat draaien. Naast Am-

sterdam ken ik eigenlijk niet een andere grote stad waar de stokroos in zwang is.

Stokoude liefde

Wanneer die voorliefde voor stokrozen begonnen is, is niet helemaal te zeggen. Penelope Hobhouse gaat er in haar boek 'Plants of garden history' van uit dat in de tuinen van koning Tiglath-Pileser (1114-1026 voor Christus) al stokrozen voorkwamen. Verder vermeldt zij dat koningin Eleonor van Castilië de plant in 1255 van Spanje naar Engeland heeft meegenomen. Ook komt de stokroos voor op een schilderij uit ±1415 van een onbekende kunstenaar die afkomstig was

Stokrozen in Amsterdam (Lauriergracht) Foto: Josie Dubbeldam

uit de Rijnstreek (langs een muur die de Paradijstuin omheint). Andere berichten melden dat ze met de moren of de kruisridders zijn meegekomen. In de Balkan en in Rusland zijn ze lange tijd in cultuur geweest voor de farmaceutische industrie. *

De plant die wij als stokroos kennen wordt in het Latijn *Alcea rosea* genoemd. Waar de voorouders van de stokroos vandaan kwamen is ook niet helemaal duidelijk. Sommige boeken noemen China, andere Klein-Azië. Dat laatste is iets waarschijnlijker omdat de

* In de (zwarte) bloemen zit antocyaan, 6 - 8 % gom en tannine en uit de groene bladeren worden flavonoiden gewonnen. Het kruid heeft slijmoplossende eigenschappen en helpt bij genezing van de slijmvliezen in de luchtwegen.

meeste botanische *Alcea*-soorten in Klein-Azië of de streek van de Eufraat en de Tigris voorkomen. Ze staan daar in het rotsgebergte, wat ook verklaart waarom ze het zo goed doen in een stenige omgeving.

Roest

Volgens verschillende boeken is 1869 een rampjaar voor de stokroos in Europa. In dat jaar wordt er een ware slachting onder de stokrozen aangericht doordat ze door een bepaald soort roest aangetast worden. Het betreft roestsoort *Puccinia malvacearum* die uit Chili afkomstig is en waar onze stokroos te weinig weerstand tegen heeft. Tegenwoordig kom je vrijwel geen stokroos tegen die er geen last van heeft. Het begint met roestkleurige vlekjes op het blad, waarna dat lelijke plekken begint te vertonen en afvalt. Tegenwoordig gaat de plant er niet direct aan dood, maar verliest hij wel aan aantrekkelijkheid. Een echte remedie bestaat er tot nu toe niet, tenzij je met chemische middelen gaat werken. Het beste is om er mee te leren leven of om vooral door te kweken met planten die er minder onder lijden. Men zegt dat de stokroos met vingervormig blad (ook wel *A. ficifolia* genoemd) er iets minder last van heeft, dat je er goed aan doet om de grond zo af en toe te bekalken of te bemesten en dat je na de winter het oude blad beter kunt wegnemen.

Stokrozen in Faborg (Denemarken) Foto: Josie Dubbeldam

Een echte huisplant

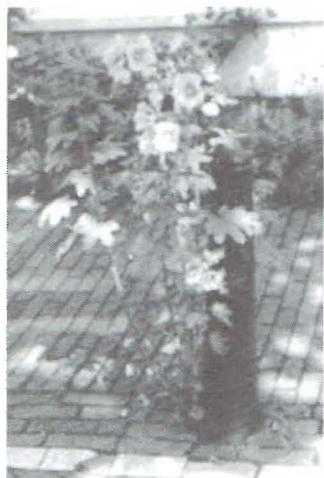
Wat nou zo leuk is, is dat ze wel meer trekjes hebben van hun menselijke medebewoners in de stad. Naast al die voorliefde voor huiselijke beschutting zijn het net als wij bastaarden. Ze zijn niet van één botanische soort afkomstig, maar waarschijnlijk van een heleboel verschillende. Hoe dat precies zit is in de nevelen van de tijd gehuld, omdat de stokroos al zo lang in het gezelschap van de mens verkeert. Het is een echte huisplant net als katten en honden huisdieren zijn.

Net als wij leven ze in een multiraciale samenleving. Daardoor is het niet echt voorspelbaar wat voor kleur de bloemen van de zaailingen krijgen, omdat de moeder bekend is maar de vader onbekend. Ook in bladvorm en grootte zijn enorme verschillen. Het verschil is dat in stokrozenland niet gediscrimineerd wordt, omdat het de hommels worst zal wezen welke kleur de bloem heeft.

Tussen-de-tegel-tuintjes

In de stad zijn stokrozen echte verwilderingsplanten. Hoewel ze niet tot de inheemse flora behoren zaaien ze zich spontaan uit tussen de straatstenen. Zo ontstaan naast de geveltuintjes waar ze in uitgeplant zijn, tussen-de-tegel-tuintjes bij de burens waar de stokrozen zich soms in de kleinste kiertjes hebben genesteld.

Zo krijg je meerdere geveltuintjes voor de prijs en de moeite van het aanleggen van een enkel tuintje.

Ook naast 'amsterdamertjes' en in boomspiegels zaaien de stokrozen zich uit. De grootste bedreiging in de stad

De kraam van Stichting Stadsnatuur, september 1998 (1e van links Josie Dubbeldam).
Foto: Jet Willebrands

zijn de borstelwagens. Hoewel een grote stokroos hier nog wel weer bovenop komt doordat hij met zijn vleziige wortel wel genoeg kracht heeft om opnieuw uit te lopen, zijn de babystokroosjes tegen zoveel geweld niet bestand. Ondertussen ken ik een aantal mensen die na zo'n borstelaktie gaan klagen bij de gemeente. Daar kijken ze van zo'n klaagaktie al lang niet meer vreemd op en tonen ze tegenwoordig zelfs begrip.

Amsterdam Stokrozenstad

Met mijn project ga ik voorlopig door. Het wordt eigenlijk steeds leuker. Stokrozen brengen de stad tot bloei en het zou leuk zijn als ook in andere steden de stokroosmanie toe zou slaan. Wat ik verkoop zie ik op mijn tochten door de stad overal weer terug. Het is heel dankbaar om te zien hoe enthousiast de mensen zijn als ik met mijn planten en zaden op de markt sta. De grote borden die ik bij me heb worden uitgebreid gelezen en de planten en zaden gaan grif van de hand. Een oude vrouw met een looprek raakt niet uitgepraat over haar stokroos en een oude man komt me vertellen dat de zijne wel drie meter lang is en door iedereen gefotografeerd wordt. Trots blijft hij met zijn buik vooruit voor mijn stalletje paraderen alsof hij de baas van het spul is en de volgende week is hij er weer.

Mijn onderzoek naar de stokroos vind

ik uitermate fascinerend. Het feit dat de stokroos al zo'n lange traditie heeft. Dat de manier waarop hij behandeld wordt zo volstrekt anders is als bij andere tuinplanten gebruikelijk is (schoffelen, wieden, zaaien, planten). Eigenlijk is het veel meer een huisplant als een tuinplant. Je zou het kunnen vergelijken met stinzenflora maar dan voor de stad.

Ondertussen leven er bij mij nog heel wat vragen. Hoe en wanneer zijn ze in de straten van de dorpen en steden terechtgekomen? Hoe wijd verbreid waren ze vroeger? Werd het zaad vroeger verkocht? Waar in Europa staan tegenwoordig veel stokrozen? Allemaal vragen waarvan ik hoop dat er onder de lezers van Oase mensen zijn die mij daar antwoord op kunnen geven. Elke aanwijzing, hoe miniem ook, is welkom. □

Josie Dubbeldam is initiatiefneemster van het project "Amsterdam Stokrozenstad".

*Haar adres: Prinsengracht 324c,
1016 HX Amsterdam
Tel: 020-6279882*

U kunt een zadenlijst bestellen met omschrijving van 150 verschillende soorten stokrozen, variërend in kleur en bladvorm, door f 2,50 over te maken op giro 4634481 van Josie Dubbeldam in Amsterdam o.v.v. "Zadenlijst".
